

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

UNIVERSITY OF SZEGED
FACULTY OF ECONOMICS
AND BUSINESS ADMINISTRATION

MŰHELYTANULMÁNYOK

DISCUSSION PAPERS

MT-GTKKK – 2014/3

Helyi gazdaságfejlesztési projektek metaelemzése a képességszemlélet alapján

GÉBERT JUDIT

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

6722 Szeged, Kálvária sgt. 1. Telefon: 62/ 546-907

<http://www.eco.u-szeged.hu/>

Szerkesztőbizottság:

Lengyel Imre (elnök)

Bajmócy Zoltán

Farkas Beáta

Hetesi Erzsébet

Katona Tamás

Kovács Árpád

Műhelytanulmányok

MT-GTKKK – 2014/2

A Műhelytanulmányok sorozat célja a Gazdaságtudományi Karon születő kutatási eredmények gyors közzétevése és vitára bocsátása. A sorozatban megjelent tanulmányok további tudományos közlemények anyagául szolgálhatnak.

Szerző

Gébert Judit, tudományos segédmunkatárs. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont. E-mail: gebert.judit@eco.u-szeged.hu

Jelen tanulmány az OTKA K-109425 projekt keretében készült: A helyi gazdaságfejlesztés megalapozása a képességszemlélet segítségével.

ISBN: 978-963-306-311-8

ISSN: 2061-535

Szeged, 2014.

Kiadja:

Szegedi Tudományegyetem

Gazdaságtudományi Kar

Helyi gazdaságfejlesztési projektek metaelemzése a képességszemlélet alapján

Összefoglaló

Tanulmányomban fejlődő országbeli fejlesztési projekteket elemzek és hasonlítok össze. Valamennyi elemzett esettanulmányt előzőleg már feldolgozták a képességszemlélet nevű elmélet segítségével, ezért másodlagos összehasonlításra, metaelemzésre alkalmasak.

Elsőként felállítok egy képességszemléleten alapuló elemzési keretet, amelynek segítségével az esettanulmányok metaelemzését végzem el. A szakirodalomban általában követett eszköz-, vagy infrastruktúra-szemlélettől a képességszemlélet alapú elemzés abban különbözik, hogy nem a materiális eszközök (pl.: öntözőrendszerek, kutak, házak) meglétére helyezi a hangsúlyt, hanem arra, hogy ezek az eszközök milyen szabadságokat biztosítanak a felhasználóik számára. A képességszemléletben jelentősége van a „mit fejleszt” mellett a „ki fejleszt” és „hogyan fejleszt” kérdéseknek is.

Az esettanulmányok összehasonlításának legfontosabb következtetései: jelentős különbség van az eszköz-szemlélet és a képességszemlélet megközelítése között. A projekt körülményei, az átváltási tényezők jelentősen befolyásolták egy projekt eredményességét. Az emberek értékei – hogy milyen létállapotokat és cselekvéseket tartanak fontosnak – jelentősen befolyásolják a fejlesztés során előálló (infrastrukturális) eszközök felhasználását. A projektben való deliberatív részvétel sok akadályba ütközik, még akkor is, ha a fejlesztő ügynökség kifejezett célja különböző döntéshozó/döntéstámogató szervezetek létrehozatala.

Kulcsszavak: helyi fejlesztés, jól-lét, társadalmi részvétel, képességszemlélet

1. Bevezetés

Tanulmányom kiindulópontját a helyi fejlesztési gyakorlat olyan ambivalens eredményei képzik, mint amikor például a fejlesztési projekt eredményeként megépült az itatórendszer, azonban a legelőn hízó állatok száma lecsökkent; megépült a kút a vízszegény területen lévő faluban, de azt a helyi nők lerombolták; avagy megépült a biztonságos lakópark a bennszülöttek számára, azonban ők visszaköltöztek a vulkánkitörés által veszélyeztetett területre.

A helyi gazdaságfejlesztés¹ szakirodalma számos olyan fejlesztést ismer, amelynek az eredménye megkérdőjelezhető. Habár felépült a fejlesztési projekt által meghatározott infrastruktúra (például: kutak, öntözőrendszer, lakópark, erőmű), azonban az eredmények alapján mégis szembeszökő, hogy valami félresikerült, valami nem működik. Ennek kapcsán tanulmányomban olyan kérdésekre keresek választ, mint: miért sikerülnek félre látszólag

¹ Az egyszerűség kedvéért nagyon tágan értelmezem a helyi gazdaságfejlesztés fogalmát, és szinonimaként használom a helyi fejlesztéssel. A két fogalom kapcsolatára jelen tanulmány keretei között nincs lehetőségem kitérni.

sikeres gazdaságfejlesztési projektek? Egyáltalán hogyan, milyen elemzési szempontok alapján lehet megítélni egy projekt sikerességét? És végül: mit tehet a döntéshozatal, a projektmenedzsment, hogy sikeressé tegye ezeket a gazdaságfejlesztési döntéseket?

Tanulmányom a következő logikai ívre épül: a helyi gazdaságfejlesztés és a kortárs jóléti közgazdaságtan elméletéből kiindulva felállítok egy elemzési keretet, amely alapján értékelhetőek helyi gazdaságfejlesztési projektek és amely segít választ találni arra, hogy miért sikerülnek félre egyes beavatkozások. Ezek után a szakirodalomban meglévő esettanulmányokat elemzek a megadott szempontok alapján. Végül az esettanulmányok metaelemzése alapján kísérletet teszek a felvetett kérdések megválaszolására.

A Világbank definíciója szerint a helyi gazdaságfejlesztés célja a helyben élők életminőségének, vagy jól-létének a fejlesztése (Bajmócy 2011). Tehát olyan tudományterületet jelent, amely normatív abban az értelemben, hogy előír bizonyos fejlesztési irányokat. A szakirodalom egy másik része a kortárs jóléti közgazdaságtan pedig azzal foglalkozik, hogy mi a társadalom számára az emberi jól-lét, vagy életminőség. A kortárs jóléti elméletek között meghatározó szerepet tölt be a képességszemlélet, amely a jól-létet az emberek szabadságában, a fejlődés, fejlesztés célját az emberek szabadságának a kiterjesztésében látja (Sen 1999).

A képességszemlélet által nyújtott normatív fejlesztési irányokat a szakirodalomban többen arra használták, hogy a képességszemlélet alapján helyi fejlesztési projekteket elemezzenek, értékeljenek. Ezek az elemzések többségében mind fejlődő országbeli fejlesztéshez kapcsolódnak. Habár mindegyik elemzés a képességszemléletet használja kiindulópontnak, ezek az esettanulmányok mégis elkülönülnek módszerekben és nem reflektálnak egymás eredményeire. Tanulmányom célja, hogy feldolgozza ezeket a képességszemlélet alapján értékelt esettanulmányokat, összehasonlítsa, és ebből következtetéseket vonjon le a helyi döntéshozatal, vagy fejlesztési ügynökségek számára.

Azon felül, hogy ezek az esettanulmányok mindegyike a képességszemléletet használja elemzésre, megegyeznek abban is, hogy a hagyományosnak tekintett projekt-alapú, vagy eszközalapú bírálják valamilyen oldalról. A projekt-alapú megközelítés azt jelenti, hogy a fejlesztés elsősorban materiális javak biztosítására, infrastruktúraépítésre fókuszál. A képességszemlélet alapú megközelítés abban tér el ettől radikálisan, hogy nem anyagi javakra helyezi a hangsúlyt, hanem arra, hogy az emberek mit tudnak ténylegesen kezdeni azokkal az anyagi javakkal.

Tanulmányom első felében megalapozom az átfogó elemzési keretet, amely alapján összehasonlítom a képességszemlélet szakirodalmában található helyi fejlesztések

esettanulmányait. Ezután táblázatos formában ismertetem az elemzés eredményét, majd végül következtetéseket vonok le a helyi döntéshozatal számára. Az eredmények hozzájárulnak ahhoz, hogy későbbiekben az elemzési keret módosított változatát magasabb jövedelmű országbeli fejlesztési projektek elemzésére használjam és fejlett országbeli helyi gazdaságfejlesztésre nézve fogalmazzak meg javaslatokat.

2. Elemzési keret a képességszemlélet alapján

A használt elemzési keret legfőképpen azokon az eddigi kísérleteken nyugszik, amelyek kísérletet tettek a képességszemlélet és a helyi szintű fejlesztések elméletének összekötésére (Frediani 2007; Hartono 2012; Biggeri és Ferrannini 2014). Az volt a legfontosabb célom, hogy megalapozzak egy olyan elemzési keretet, amellyel lehetségessé válik, hogy összehasonlítsak szekundér forrásokat. Tehát a tanulmányom elsősorban már elemzett esettanulmányok másodlagos elemzését, összehasonlítását jelenti, vagyis ilyen értelemben metaelemzést.

Az elemzési keret alapja a képességszemlélet. Sen szerint a képességszemléletnek alapvetően két aspektusa van: a lehetőség szerinti aspektus és a folyamat szerinti aspektus (Sen 1999). A lehetőség szerinti aspektus azt jelenti, hogy az emberek tényleges szabadságának növekedése egyre több tényleges lehetőséget biztosít számukra ahhoz, hogy megvalósítsák a számukra értékes célokat és tevékenységeket (például: oktatóknak lenni, jóllakottnak lenni stb.). A folyamat szerinti aspektus azt jelenti, hogy nem csak az számít milyen lehetőségeket biztosít egy fejlődési folyamat, hanem az is számít, milyen volt az a folyamat, amely elősegítette a lehetőségek bővülését. Vagyis nem csak az a fontos, hogy „mit fejlesztettek”, hanem az is, hogy „ki” és „hogyan” hajtotta végre azt a bizonyos fejlesztést.

Ennek megfelelően egy fejlesztés *lehetőség szerinti aspektusa* megmutatja azokat az értékes cselekvéseket és létállapotokat, amelyeket a fejlesztés lehetővé tett. Vagyis megmutatja, hogy az érintettek mit tudnak kezdeni a fejlesztés által rendelkezésükre bocsátott eszközökkel. Például a Bolíviában telepített napelemes mikro erőművek lehetővé tették az emberek számára, hogy árammal működő készülékeket használjanak, például esténként TV-t nézzenek.

A képességszemlélet elmélete többek között arra a megkülönböztetésre épül, amelyet egy eszköz és egy eszköz felhasználása jelent. Tehát nem csak annak érdemes figyelmet szentelni, hogy milyen lehetőségek váltak valóra az érintettek számára, hanem arra is, hogy milyen eszközök tették ezt lehetővé. Ennek azért van jelentősége, mert sokszor azonos

eszközök különböző lehetőséget tesznek elérhetővé attól függően, hogy milyen kontextusban használja azokat az egyén. Az eszközök külön kiemelése azért is fontos, mert általában a legtöbb fejlesztés eszköz-alapú, vagyis a fejlesztők az eszköz biztosítására fókuszálnak és nem arra, hogy tudják azt használni a fejlesztés befogadói (Frediani 2010). Így szemléltethetővé válik, hogy mi a különbség egy eszköz-alapú és egy képességszemlélet alapú megközelítés között.

Az elemzési keret következő eleme az úgynevezett *átváltási tényezők* (*conversion factors*) (Sen 1999). Az átváltási tényezők azok a külső illetve belső tényezők, amelyek befolyásolják, hogy egy egyén milyen módon tud egy bizonyos eszközt használni. Például hiába van bevezetve az elektromos áram egyes afrikai településekre, ha az ott lakóknak hiányzik a megfelelő tudásuk ahhoz, hogy elektromossággal működő készülékeket kezeljenek.

A képességszemlélet szerint a rendelkezésre álló eszközök és az átváltási tényezők együttesen jelentik az emberek képességeit, vagyis az értékes lehetőségeit, hogy megvalósíthassanak értékes cselekedeteket és létállapotokat. Vagyis az egyénnek akkor van lehetősége egy tevékenységre, ha rendelkezik a megfelelő eszközzel és ha a körülmények is megfelelőek annak használatához. Általánosan fogalmazva az átváltási tényezők azok az akadályok, amelyek gátolják, hogy az egyén a maga céljainak megfelelően használjon bizonyos eszközöket. A képességszemlélet egyik legfontosabb üzenete a döntéshozatal számára az, hogy ezeket az akadályozó tényezőket azonosítani és megszüntetni kell, nem elegendő pusztán az eszközök biztosítása egy közösségnek. Ezáltal válhat lehetővé a képességtétel (empowerment), vagyis lesznek képesek az emberek a saját céljaikat követni.

Biggeri és Ferrannini szerint a képességszemlélet másik fontos üzenete a helyi döntéshozatal számára az úgynevezett *lehetőséghezág* (*opportunity-gap*) (Biggeri és Ferrannini 2014). A lehetőséghezág azoknak a tevékenységeknek a halmaza, amelyek az adott eszközökkel és adott körülmények között nem elérhetőek a közösség számára, de jó okuk van azokat értékesnek tartani. Ennek következtében a helyi döntéshozó, vagy fejlesztő feladata az is, hogy ezt a lehetőséghezágot felismerje és az akadályok elhárításával befedje, áthidalja.

A képességszemlélet individualista abban az értelemben, hogy az egyes ember egyéni képességei számítanak. Ezek szerint nem elegendő figyelembe venni, hogy az érintett társadalmi csoport milyen képességekkel gazdagodott, hanem arra is figyelmet kell fordítani, hogy a csoport tagjai között hogyan oszlott meg ez a képesség, egyenlően birtokában van-e mindenki egy értékes lehetőségnek? Az is a lehetőséghezághoz tartozik, ha nem mindenki számára elérhető egy adott lehetőség.

A lehetőséghezágként lehet tekinteni azokra a képességekre is, amelyek a fejlesztés következtében megszűntek. A legtöbb fejlesztés kreatív rombolást jelent, vagyis általában nem csak biztosít lehetőségeket, hanem meg is szüntet néhányat. Amennyiben ezek értékes cselekvések és létállapotok voltak, az értékelés során figyelembe kell venni.

Az eddigi elemek (képességek, eszközök, átváltási tényezők, lehetőséghezág) a képességszemlélet lehetőség szerinti aspektusához tartoznak, mert arra utalnak, hogy egy fejlesztés kapcsán milyen lehetőségek válnak valóra, vagy válhatnak valóra. A képességszemlélet másik aspektusa a *folyamat szerinti aspektus* ezzel szemben azzal foglalkozik, hogy ezeket a lehetőségeket ki és milyen folyamat segítségével teremti elő.

A képességszemlélet szerint a folyamat szerinti aspektusnak azért van jelentősége, mert a fejlesztésben érintett emberek nem pusztán befogadói, „páciensei” a fejlesztésnek, hanem aktív cselekvők, akik képesek arra, hogy a saját jól felfogott érdekeiknek megfelelően cselekedjenek (Sen 1999; Frediani et al. 2014). Vagyis a fejlesztés folyamatában aktív szerepet tudnak játszani.

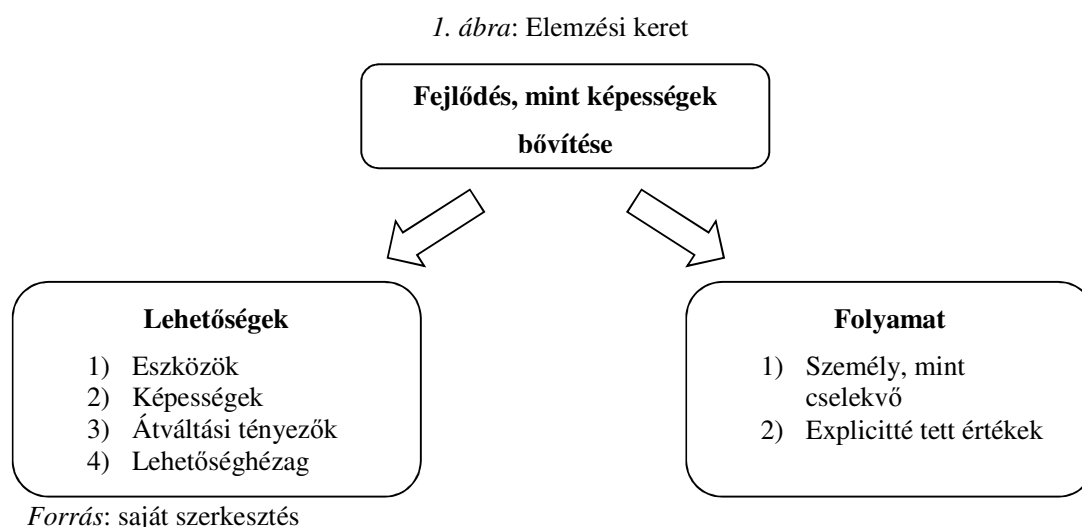
Az a lehetőség, hogy az emberek cselekedhessenek a saját céljaiknak megfelelően a képességszemlélet egyik alapköve. Ennek megfelelően egy fejlesztésnek szem előtt kell tartania ezt a szempontot és képessé kell tennie az embereket arra, hogy elősegítsék a közjót, kifejezzék a saját értékeiket, véleményüket és aktívan részt vegyenek az őket érintő fejlesztési folyamatokban. Ebből kifolyólag nem csak az elért tevékenységek, vagy képességek számítanak, hanem az a folyamat is, ami által a képességeket elérte a közösség.

Az elemzési keretemben a folyamat szerinti aspektust két elemre, elemzési szempontokra bontom. Az egyik az úgynevezett *személy, mint cselekvő (agency)* szempontja. A személy, mint cselekvő jelenti azt a szabadságot, hogy az egyén(ek)nek szabadságukban áll cselekedni a saját céljaiknak megfelelően. Tehát az egyének aktív résztvevői a fejlesztési folyamatnak, a fejlesztés képessé teszi őket arra, hogy a saját érdekeiknek megfelelően cselekedjenek, kifejezzék véleményüket, értékeiket. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a fejlesztésben milyen mértékben valósult meg a részvételiség, vagyis milyen eszközökkel valósította meg a fejlesztő ügynökség, hogy a fejlesztés alanyai aktívak lehessenek a folyamat során.

A részvétel két dolog miatt is fontos: egyrészt: önmagában lehet értéke (Alkire 2007), másrészt szélesíti az információs bázist olyan információkkal, amelyek egyébként nem kerülnének napvilágra az érintettek bevonása nélkül. A szakirodalomban is számos érv van a társadalmi részvétel mellett, amelyek megvilágítják, hogy a „ki dönt” és a „hogyan dönt” az éppúgy fontos, mint a „miről dönt” (Bajmócy és Gébert 2013).

A folyamat szerinti aspektus másik eleme a fejlesztés során *explicitté tett értékek* elemzési szempontja. Sen szerint az emberek által képviselt értékeket explicitté kell tenni és meg kell vitatni (Sen 1995). Ennek két oka van. Az egyik, hogy egyetlen fejlesztés, vagy gazdaságpolitikai beavatkozás sem értéksemleges. A szakirodalomban közismert, hogy még a gazdasági növekedést szem előtt tartó jól-lételméletek sem értéksemlegesek (Hausman és McPherson 1997). Ezért a fejlesztés által képviselt értékeket nem pusztán elfogadni kell a képességszemlélet szempontjából, hanem társadalmi vita tárgyává kell tenni. A másik ok, hogy az emberek, társadalmak egyéni értékei befolyásolják egy adott eszköz használatát. Vagyis egy fejlesztés sikere nagyban függ attól, hogy az érintettek milyen értékekkel rendelkeznek az eszközt illetően.

Az alábbi ábra (1. ábra) összefoglalja, és egyben szemlélteti az esettanulmányok metaelemzése során használt elemzési keretet, elemzési szempontokat.

Elemzésem szempontjából korlátot jelent, hogy másodlagos irodalomra hivatkozom. Torzítja az elemzésem végeredményét, hogy esetleg az eredeti esettanulmányok írói nem kihagytak olyan szempontokat, amelyek számomra fontosak lettek volna. Ennek ellenére mégis meg vagyok győződve arról, hogy az összehasonlítás és szintetizálás tanulságai hasznosak lesznek a helyi fejlesztés elmélete és a helyi döntéshozatal gyakorlata számára.

Elemzésem egy másik korlátja, hogy a vizsgálódásomat a képességszemlélettel elemzett esettanulmányokra kell korlátoznom és nem tudom összehasonlítani ezeket más – esetleg magasabb jövedelmű – országokban történt fejlesztésekkel. Ennek az az oka, hogy az általam

alkalmazott elemzési keret bővebb információs bázisra szorul, mint amelyet egy versenyképesség, vagy reáljövedelem alapú megközelítés kínálna.

3. Esettanulmányok elemzése

A vizsgálatom alanyait a képességszemlélet szakirodalmában megtalálható elemzett esettanulmányok jelentik. Ezek forrása általában a *Journal of Human Development and Capabilities* című folyóirat és a *Human Development and Capabilities Association* által évente rendezett konferencián elhangzott előadások írott anyaga. Habár helyi fejlesztésekről szélesebb szakirodalom szól, mint az általam felhasznált esettanulmányok, azonban az én kutatási céljaimra csak azok az elemzések alkalmasak, amelyek kifejezetten a képességszemlélet terminológiáját használják. Ezt a választást az is indokolta, hogy – habár számos ilyen esettanulmány található – még senki nem szintetizálta ezeknek a tapasztalatait, amely a későbbiekben további esettanulmányok elemzési keretének megalapozásához szolgálhat.

Az esettanulmányok többsége a fejlődő országból való és kevésbé hivatkozottabbak a magasabb jövedelmű országokban történt fejlesztések. Módszertani szempontból a fejlődő országok sajátos helyzetére tekintettel kell lennem az elemzés során, és nyilvánvalóan figyelembe kell venni a különbségeket, amikor magasabb jövedelmű országok fejlesztésére kell ebből következtetéseket levonni.

Munkámban összesen 19 esettanulmányt vetek elemzés alá. Ezek mind olyan helyi fejlesztéssel foglalkozó elemzések, amelyeket már a képességszemlélet szerint kidolgozott szempontrendszer alapján feldolgoztak. Szemléletesen látszik a nemzetközi fejlesztő szervezetek (Világbank, vagy ENSZ) eszköz és projektszemléletű megközelítése, mert a legtöbb fejlesztési projekt célja a helyi infrastruktúra fejlesztése. A következő országokból származnak az esettanulmányok: Peru, Indonézia, Bolívia, Brazília, Uganda, India, Marokkó, Nigéria, Kongó és más kevésbé fejlett térségek. A fejlesztési projekt nagysága változatos, vannak csak kis közösségeket (kb. 50 fő), de vannak nagyobb csoportokat (1000-2000 fő) is érintő fejlesztések. De a legtöbb projekt elsősorban kisebb közösségekre, falvakra koncentrál, és 100-150 embert érint. Az elemzett fejlesztések mind a 1990-es évek közepétől a 2010-es évek elejéig valósultak meg. Az esettanulmányok forrása a következőekben felsorolt szakirodalom: (Pellissery és Bergh 2007; González et al. 2008; Hodgett 2008; Schischka et al. 2008; Cotula 2008; Nieto és Munoz 2012; Frediani 2007; Biggeri és Ferrannini 2014;

Kerstenetzky és Santos 2009; Hartono 2012). Az egyes elemzett projekteket számozással jelöltem [1]-től [19]-ig.

A fejlesztő ügynökség esetről esetre változik, de többségében az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ), a Világbank, vagy az aktuális ország kormánya volt az, aki kivitelezte a fejlesztést.² Habár alig néhány, de előfordul, hogy egy civil szervezet volt a fejlesztés kezdeményezője, de a forrásokat itt is valamely nagyobb nemzetközi szervezet biztosította.

Habár az esettanulmányok mindegyikét a képességszemlélet alapján elemezték, mégis módszereikben az elemzések eltérnek. Az esettanulmányok feldolgozása során arra a következtetésre jutottam, hogy alapvetően kétféle megközelítést alkalmaztak az elemzések. Az egyik megközelítés azt vizsgálta, hogy a meglévő eszközök milyen képességeket tettek lehetővé, és a közösség tagjai egyenlően fértek-e hozzá. A másik megközelítés abból indult ki, hogy az emberek milyen tevékenységeket tartanak értékesnek és azok elérhetővé váltak-e. Ez a különbség torzítja az én következtetéseimet, mert az előbbi figyelmen kívül hagyja a lehetőséghezágokat, az utóbbi pedig kevésbé fókuszál a megvalósult lehetőségekre. Ezért, amikor a táblázatban üres sorok vannak, az általában ennek a következménye.

Az esettanulmányok összehasonlítását a fentebb említett elemzési keret elemeinek megfelelően fogom bemutatni. Ezek: (1) eszközök, (2) képességek, (3) átváltási tényezők, (4) lehetőséghezág, (5) személy, mint cselekvő, (6) explicitté tett értékek. Az elemzésből láthatóvá fog válni, hogy a képességszemlélet alapú elemzés több információt képes feldolgozni és rendszerezni, mint a projekt-alapú, vagy versenyképesség-alapú elemzés.

(1) A fejlesztés eszközei tulajdonképpen azért érdekesek a kutatásom szempontjából, mert általában ezekre fókuszál a projekt-alapú megközelítés. Azért is hasznos ezeknek a kiemelése, mert világossá válik, hogy milyen különbségek vannak egy eszköz és az eszköznek a felhasználása között.

A fejlesztési projektek eszközei nagyon hasonlóak, általában infrastruktúrafejlesztésre irányulnak. Ezek a következők:

- Kutak, öntözőrendszerek [1], [7], [8], [11], [14],
- Civil szféra pénzügyi támogatása, mikro-finanszírozás [2], [10]
- Nemzeti Park létrehozása [3]
- Lakóházak, lakótelep építése [3], [5], [16], [18]
- Mikro-erőmű megújuló energiával [4], [19],

² Abban az értelemben elég nagy a hasonlóság a fejlődő országok és a magyarországi helyzet között, hogy a legtöbb fejlesztés külső forrásból valósul meg. A fejlődő országokban a fejlesztő ügynökségek (Világbank, ENSZ) támogatásával, Magyarországon az EU támogatásával. Habár természetesen az EU pályázati rendszere nagyon sok mindenben különbözik a Világbank, vagy az ENSZ fejlesztési gyakorlatától.

- Mobil klinikák [6],
- Helyreállított termőtalaj [7],
- Közösségi kert [9], [13],
- Iskola [12], [16], [18].
- Ivóvíz és szennyvízhálózat [15], [17],
- Közösségi ház [16], [18].

(2) Az elemzés következő lépcsője az eszközök által lehetővé tett képességek csoportja. Ezek között a lehetőségek között vannak szándékolt és nem szándékolt hatások is. Ennek az elemzési résznek azért van jelentősége, mert rávilágít, hogy a projekt-alapú, határozott, merev célkitűzésekkel rendelkező fejlesztés sokszor nem tudja figyelembe venni azokat a lehetőségeket, amelyek nem feltétlenül voltak várhatóak a fejlesztés során, azonban egyértelműen beazonosítható, hogy az eszközhasználatnak köszönhetőek. Az alábbi táblázat foglalja össze, hogy a fentebb említett eszközök hogyan bővítették a lehetőségek skáláját a közösségek számára.

Habár nyilván nem vagyok birtokában a hivatalos projektdokumentumoknak, azonban az elemzésekből az látszik, hogy a fejlesztési projektek célja elsősorban a valamilyen infrastruktúrával való ellátottság, valamilyen materiális eszközzel való ellátottság volt. Ezek az eszközök lehetővé tették az *1. táblázatban* olvasható képességeket.

Ezek között vannak közvetlen, szándékolt, ill. közvetettnek tekinthető hatások is. Egyes esetekben a fejlesztés más eszközök létrehozását tette lehetővé. Ilyen például a jövedelemtermelés, vagy ételtermelés, amely azután biztosított olyan képességeket, mint a család öfenntartásának a képessége, vagy jól-lakottság, változatosan táplálkozás képessége. A keletkezett lehetőségek között vannak olyanok, amelyek közvetlen hatásnak tekinthetőek, mint például oktatottság, lakhatás képessége, ivóvízhez való hozzáférés képessége. Megkülönböztethetőek azonban olyan képességek, amelyek a fejlesztés közvetett, nem szándékolt hatásai közé tartoznak. Ilyen például az árammal való ellátottság hozzájárult ahhoz, hogy naplemente után is tanulhassanak a gyerekek, vagy a naplemente után is lehessen vallásos szövegek olvasni. De ilyennek említhető az is, amikor a projektben résztvevők arról számoltak be, hogy nőtt az önbizalmuk, a társadalom hasznos tagjának érzik magukat, meg mernek jelenni a társadalom más tagjai előtt. Tehát egy fejlesztési projekt a materiális eszközzel való ellátottság mellett különböző lehetőségeket és létállapotokat generál, sokszor olyanokat, amelyek nem is szerepeltek a projekt céljai között.

1. táblázat: A projektek által elérhetővé tett képességek

Eszközök	Elérhetővé tett képességek
Kutak, öntözőrendszerek [1], [7], [8], [11],	[1] Család önfenntartásának képessége, bennszülöttek integrálódása, tanulás [7] Munkalehetőség, az alkotmányban lévő munkához való jog biztosítása [8] Jövedelemtermelés [11] Jövedelemtermelés
Civil szféra pénzügyi támogatása, mikro-finanszírozás [2], [10]	[2] Részvétel lehetősége, marginalizált csoportok (nők, régóta munkanélküliek) integrálódásának lehetősége [10] Család önfenntartásának a képessége, autonómia, magabiztosság, tradicionális kézműves termékek készítésének képessége
Nemzeti Park létrehozása [3]	[3] n.a.
Lakóházak, lakótelep építése [3], [5], [16], [18]	[3] Lakhatás [5] Munkalehetőség, lakhatás [16] Lakhatás [18] Lakhatás
Mikro-erőmű megújuló energiával [4], [19]	[4] Tanulás lehetősége, egészségesebb levegő a házban, mert már nem szénalapú fűtés, árammal működő berendezések használata, információszerzés TV-n keresztül, közösség tagjának levés, önbizalom [19] Árammal működő berendezések használata, információszerzés TV-n keresztül, tanulás és olvasás naplemente után is, vallásos szövegek olvasása naplemente után
Mobil klinikák [6],	[6] Egészségügyi szolgáltatáshoz való hozzáférés, fogyatékkal élők társadalmi befogadása, tanulás lehetősége
Helyreállított termőtalaj [7],	[7] Jövedelemtermelés, alkotmányban lévő munkához való jog biztosítása
Közösségi kert [9], [13],	[9] Társadalmi interakció, biztonság, kertészkedési készségek elsajátítása, magabiztosság, hasznosnak levés érzése [13] Változatos étrenddel rendelkezés
Iskola [12], [16], [18].	[12], [16], [18] Oktatottság
Ivóvíz és szennyvízhálózat [14], [15], [17],	[14], [17] Ivóvízhez való könnyű hozzáférés [15] Tanulás lehetősége, tiszta ivóvízhez való hozzáférés, magabiztosság, nemi előítéletek csökkenése
Közösségi ház [16], [18].	[16], [18] n.a.

Forrás: saját szerkesztés

Ennek a ténynek akkor van jelentősége, amikor egy fejlesztés negatív hatásokat generál, vagyis egyfajta kreatív rombolás eredményeképpen megszüntet bizonyos lehetőségeket, vagy valamilyen átváltási tényező akadályozza az eszköz használatát. A projektelemzésekben szereplő átváltási tényezők és a lehetőséghezágok a 2. táblázatban találhatóak.

2. táblázat: A projekteket befolyásoló átváltási tényezők és a hiányzó lehetőségek

Eszközök	Átváltási tényezők	Lehetőséghezag
Kutak, öntözőrendszerek [1], [7], [8], [11], Civil szféra pénzügyi támogatása, mikro-finanszírozás [2], [10]	[1] Belsőzülöttekkel szembeni előítéletek és az ebből fakadó politikai ellenállás [7] A programot a helyi elitréteg koordinálta, amely nagyban befolyásolta, hogy ki részesülhetett az öntözőrendszerek hasznáiból. Az emberek preferenciái adaptálódtak a hosszú távú munkanélküliséghez, ezért kevés bizalommal fordultak a helyi elit által dominált programhoz. [8] Írni-olvasni tudás hiánya megakadályozta, hogy az emberek tisztában legyenek a lehetőségeikkel és jogaikkal. A helyi elit dominálta a projektet, így a nem megfelelő lobbival rendelkező törzsek kimaradtak. Helyi társadalmi norma, hogy a helyi elit döntéseit nem kérdőjelezik meg. [11] Tulajdonjogok: az új tulajdonrendszer felülbírálta a régi szokásjogon alapuló jogrendszert, ezért az új rendszerben egyes szereplők kimaradtak az öntözőrendszer használatából.	[1] n.a. [7] n.a. [8] n.a. [11] Fenntartható használat.
Nemzeti Park létrehozása [3]	[2] Különböző kultúra, nyelv különböző konnotációi befolyásolták a program elérhetőségét. [10] n.a.	[2] n.a.
Lakóházak, lakótelep építése [3], [5], [16], [18]	[3], [16], [18] n.a. [5] Túl szigorú szabályozás, amely meggátolta a lakókat abban, hogy változtassanak a házaikon. Kevés jövedelem ahhoz, hogy kifizessék a fenntartás költségeit.	[3] Tüzifa gyűjtése az erdőből, legeltetés. A belsőzülöttek saját módszereivel való védekezés a katasztrófák ellen. [3] Figyelmen kívül hagyták a belsőzülöttek „hegyi embernek levés”-re vonatkozó értékeit. Ezért hagyták ott a belsőzülöttek a számukra felépített lakóházakat és költöztek vissza a hegyre. [5], [16], [18] n.a.
Mikro-erőmű megújuló energiával [4], [19]	[4] Női szerepekkel kapcsolatos normák, belsőzülöttekkel kapcsolatos előítéletek, kevés jövedelem a fenntartásához. [19] Női szerepekkel kapcsolatos normánk.	[4] A bevezetett áramnak köszönhetően a férfiak a munka után hazatérve TV-t néztek, a nők viszont több házimunkát végeztek, mert naplementével számukra nem ért véget a munkanap. Nem fenntartható. [19] Nők nem jelentek meg az oktatáson, vagy ha igen, azt rosszallás kísérte a közösség férfi által.
Mobil klinikák [6],	[6] Tradicionális megbélyegző magatartás a mozgássérültek, értelmi fogyatékosok, vagy súlyos betegségben szenvedők iránt.	[6] Így nem mindenki fért hozzá az orvosi ellátáshoz.

Helyreállított termőtalaj [7],	[7] Hierarchikus társadalom, szellemi kondicionálás.	[7] Egy helyi vezetőhöz volt köthető a program, aki a saját érdekeinek megfelelően alakította. A közösség egyes tagjai így kimaradtak a projektből, ráadásul szellemi kondicionálás következtében nem tettek marginalizált helyzetük ellen.
Közösségi kert [9], [13],	[9] n.a. [13] Szégyenérzet a megjelenésük, társadalmi helyzetük miatt.	[9] n.a. [13] Egyes érintettek azért nem vettek részt a programban, mert szégyellték a társadalmi helyzetüket. Szégyen nélkül megjelenni a társadalom többi tagja előtt.
Iskola [12], [16], [18].	[12] Iskolák elérhetősége [16], [18] n. a.	[12] A projekt korai szakaszában nem minden gyereknek volt bejárható távolságon belül a legközelebbi iskola. [16], [18] n.a.
Ivóvíz és szennyvízhálózat [14], [15], [17],	[14] Női szerepek a társadalomban. [15] Készség a működtetésre, nem tudták hogyan kell használni a szennyvízrendszert. [17] Helyi elit domináns szerepe.	[14] A nők számára a vízért járás jelentette a társasági eseményt, és ettől megfosztották őket, amikor a falu közepén létesült egy kút. [15] Megfelelő használat hiányzik. [17] n.a.
Közösségi ház [16], [18].	[16], [18] n.a.	[16], [18] n.a.

Forrás: saját szerkesztés

Az átváltási tényezők minden projekt esetében egyediek, azonban mégis kirajzolódik valamifajta közös vonás. Külső körülmények közül többször megjelent a projekt kedvezményezettjeivel kapcsolatos előítélet, amely akadályozta a projekt társadalmi elfogadottságát. Berögződött viselkedési normák, mint például a nők szerepével kapcsolatos elvárások, vagy a helyi elit dominanciájának hallgatólagos elfogadása nagyban nehezítette projektben való aktív részvételt. Átváltási tényezőként jelent meg az eszközökkel kapcsolatos régi – sokszor informális – és új szabályozás közötti különbség. Például egy afrikai öntöző- és itatórendszer kiépítése során [11] a fejlesztő ügynökség új tulajdonjogi rendszert hozott létre, ezáltal felülbírálva a régi, szokásjogon alapuló használatot. Ennek eredményeképpen egyes törzsek, akik használhatták a régi kutakat, kimaradtak az új rendszer használatából.

Ugyanilyen konfliktus lehet fel a Nemzeti Park létrehozásánál is, amikor az embereket eltiltották az évtizedeken keresztül gyakorolt tájhasználati szokásoktól [3]. A túl merev szabályozásnak köszönhető az is, hogy a lakótelepen épült új házakat az újdonsült lakók nem alakíthatták át kedvük szerint, holott addig a saját lakás építésének, szépítésének a képessége szorosan hozzátartozott a kultúrájukhoz [5].

Belső átváltási tényezőnek tekinthetők azok a személyes tulajdonságok, amelyek befolyásolják egy eszköz használatát. Ilyen például az írni-olvasni tudás, amely kétségkívül elengedhetetlen ahhoz, hogy valaki közügyekben részt vegyen és informálódjon az őt megillető jogokról. Ugyanígy a megfelelő készségek, vagy tudás hiánya is akadályozhatja a résztvevőket, hogy értékes lehetőségeket érjenek el. Például a szennyvízrendszer használatával kapcsolatos tudás hiánya okozta, hogy a csatornarendszer kiépítése után még több víz került az utcára [15].

Ugyanígy a szellemi kondicionálás nevű jelenség is befolyásoló tényező volt, mert egyes résztvevők már hozzászoktak, beletörődtek a tartós munkanélküliségbe és szkeptikusak voltak az öntözőrendszerek építése és talaj-helyreállítás iránt. Az átváltási tényezőknek azért van jelentősége a döntéshozatal szempontjából, mert ezek azok a tényezők, ahol döntéshozói, tervezői beavatkozásra lehetőség nyílik, ezek azok az akadályok, amelyeket el kell távolítani az emberek útjából, hogy élhessenek a lehetőségeikkel.

A lehetőséghezág egy másik olyan eleme a képességszemlélet szerinti értékelésnek, amely megmutatja, hogy milyen döntéshozói beavatkozás szükséges. Ezek olyan értékes cselekvések és létállapotok, amelyek értékesek lennének a közösség számára, azonban valamiért nem elérhetőek.

A képességszemlélet elmélete és a fejlesztési projektek tapasztalatai alapján háromféle lehetőséghezág létezik. Az egyik az olyan, amely valamilyen átváltási tényező miatt nem

valósul meg. Például azért nem érték el az oktatottság tevékenységét, mert túl messze volt az iskola a faluhoz képest [12].

A másik típusú lehetőséghez azt jelenti, hogy a fejlesztési projekt megszüntetett bizonyos értékes cselekvéseket és létállapotokat, amelyek addig elérhetőek voltak. Például az afrikai falu közepén épített kutak ugyan lehetővé tették, hogy az emberek gyorsan jussanak ivóvízhez, azonban megszüntették a nőknek azt a lehetőségét, hogy nőtársaikkal együtt cseverészve közösen menjenek vízért a messzebb lévő folyóhoz, amely számukra a napi társasági eseményt jelentette. Ezért történt, hogy néhány hét után a nők lerombolták a falu közepén épített kutakat [14].

A harmadik típusú lehetőséghez a képességek egyenlőtlen elosztását jelenti, vagyis azt a helyzetet, amikor a közösség egyes tagjai számára lehetővé válik egy tevékenység, de egyesek továbbra sem érhetik el. Ilyen például az a helyzet, amikor a nőkkel szemben támasztott társadalmi normák befolyásolják az elérhető tevékenységeket. Bolíviában tapasztalták a következő esetet: az áram bevezetése előtt a naplementével jóformán véget ért az élet a közösségben a munka és a szórakozás egyaránt. Azonban az árammal való ellátottság többek között lehetővé tette, hogy a munkából hazatérő férfiak TV-t nézhessenek esténként. Azonban a nők a villanyvilágítás miatt naplemente után is dolgoztak otthon TV-nézés helyett, mert az adott közösségben a nőkkel szemben elvárás, hogy elvégezzenek minden házimunkát [4].

A fejlesztésnek folyamat aspektusához két elemzési szempont tartozik. Az egyik a személy, mint cselekvő aspektusa. Ebben a részben azt vizsgálom, hogy a projekt résztvevőinek („kedvezményezettjeinek”) milyen volt a cselekvési terük, milyen feltételek mellett és milyen mértékben szólhattak bele az őket érintő fejlesztési projektekbe. A másik szempont az explicitté tett értékek kérdése. Az explicitté tett értékeknek azért van jelentősége, mert a képességszemlélet elméletében minden fejlesztésnek azzal kellene kezdődnie, hogy megvitatják és meghatározzák a fontosnak tartott értékeket és célokat (Alkire 2002). Az ezekkel kapcsolatos eredmények a *3. táblázatban* találhatóak.

3. táblázat: A projektek folyamat szerinti aspektusa

Eszközök	Személy, mint cselekvő (a cselekvés tere)	A projektben megjelenő értékek
Kutak, öntözőrendszerek [1], [7], [8], [11],	[1] Helyi vezetőket képeztek ki technikai tudással, akik aztán továbbadták a tudásukat a közösségnek (Yachachiq). Részt vehettek a projekt későbbi szakaszainak kidolgozásában. [7] Helyi elit dominanciája miatt a közösség többi tagjainak nem volt beleszólása a döntésekbe. [8] Helyi elit dominanciája. [11] Helyi elit dominanciája	[1] Andoki emberek szoros kapcsolata a földdel, a quechua nyelv fontossága, reciprocitás, mint társadalmi norma, sokszínűség. [7] Szegénység mérséklése. [8], [11] n.a.
Civil szféra pénzügyi támogatása, mikro-finanszírozás [2], [10]	[2] Társadalmi hálózatok jöttek létre, amelyben civil aktivisták dolgoztak. [10] Nem vehettek részt a program tervezésében.	[2] Társadalmi kohézió, helyi identitás. [10] Nemek közötti egyenlőség.
Nemzeti Park létrehozása [3]	[3] n.a.	[3] n.a.
Lakóházak, lakótelep építése [3], [5], [16], [18]	[3] n.a. [5] Tanácsokat alakítottak ki helyi lakosokból, szakértőkből és fejlesztőkből. De a helyi lakosságot kevesen képviselték, mert top-down a fejlesztők önkényesen választották a lakosság képviselőit. [16] Tanácsok a tervezésben az érintettek részvételével. A kedvezményezettek aktívan részt vettek az építés folyamatában. [18] Tanácsok a tervezésben az érintettek részvételével. A kedvezményezettek aktívan részt vettek az építés folyamatában.	[3] n.a. [5] Élhető, versenyképes, jól szervezett város. [16], [18] n.a.
Mikro-erőmű megújuló energiával [4], [19]	[4] Közösségek részt vettek a tervezésben, megtanulták kezelni, szervízteni és később ők gondoskodtak a fenntartásról. [19] Részben a kedvezményezettek építették.	[4], [19] n.a.
Mobil klinikák [6],	[6] n.a.	[6] Fogyatékkal élők társadalmi integrációja.
Helyreállított termőtalaj [7],	[7] Helyi elit dominanciája.	[7] Szegénység mérséklése.
Közösségi kert [9], [13],	[9] Nem volt beleszólásuk a programba. [13] n.a.	[9] Társadalmi integráció. [13] n.a.
Iskola [12], [16], [18].	[12] n.a. [16] A közösség tagjai részt vettek az építésben. [18] A közösség tagjai részt vettek az építésben.	[12], [16], [18] n.a.

Ivóvíz és szennyvízhálózat [14], [15], [17],	[14] n.a. [15] A közösség tagjai részt vettek az építésben, de nem szólhattak bele a tervezésbe. [17] A közösség tagjai részt vettek az építésben.	[14], [15], [17] n.a.
Közösségi ház [16], [18].	[16] A közösség tagjai részt vettek az építésben. [18] A közösség tagjai részt vettek az építésben, tanácsokat hoztak létre a működtetéshez.	[16], [18] n.a.

Forrás: saját szerkesztés

A Világbank és az ENSZ fejlesztési gyakorlata az utóbbi évtizedekben a prioritások közé emelte a helyi lakosság bevonását a helyi fejlesztési projektekben (Frediani 2007). Ez megmutatkozik az elemzett esettanulmányokban is, ahol gyakran nevesítették a helyi tanácsok, közösségi döntéshozó, vagy projektfenntartó testületek létrehozását. Az ilyen tanácsokban általában szakértők, helyi vezetők, a donor szervezet képviselői vettek részt. Azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy a szervezetek működőképessége sok mindentől függött: a helyi elit dominanciájától, a résztvevők készségeitől, meglévő társadalmi normáktól és attól, hogy az új vezető szervezet mennyire volt összhangban a régi – esetleg informális – vezetői réteggel. Az ilyen tanácsok jelenléte korántsem garantálta, hogy részvételinek nevezhető a folyamat és mindenkinek egyenlő beleszólása lett volna ezekbe a folyamatokba (Castillo 2014).

Jellemző gyakorlat volt az is, hogy a közösségek részt vettek az infrastruktúra építésének folyamatában. Ez ugyan lehetővé tette, hogy elsajátítsanak bizonyos készségeket, azonban nem jelentette, hogy a tervezésben is részt vehettek volna. Sikeres gyakorlatnak bizonyult ugyanakkor az a típusú tudásátadás, amelyben egyes helyi földműveseket képeztek ki bizonyos technikák elsajátítására, majd azután őket bízták meg a tudás terjesztésével a közösség többi tagja között [1].

Explicitté tett értékekről kevés szó esik ezekben az esettanulmányokban. Azonban ez nem jelenti azt, hogy a projektanyagokban sem volt ilyen. Az említett értékek és célok olyanok, mint például a szegénység mérséklése, társadalmi kohézió, helyi identitás, nemek közötti egyenlőség, társadalmi integráció. Az értékek explicitté tétele azért is fontos, mert ezek befolyásolják az egyes eszközök használatát. Például egy indonéziai esettanulmányban olvasható, a következő történet egy katasztrófa utáni felújításról [3]: egy vulkánkitörés következtében a bennszülöttek falvai részben megsemmisültek. A kormány a felújítás keretében új lakóépületeket emelt távolabb a vulkántól, hogy egy következő kitörés ne tehessen kárt bennük. Azonban kis idő elteltével a bennszülöttek visszaköltöztek a vulkán oldalaira, az eredeti falu helyére. 4-5 év múlva, amikor újra kitört a vulkán ez az eseménysorozat újból megismétlődött. Ahogy egy kutatás kiderítette ennek az volt az oka, hogy a közösség számára fontos volt a „hegyi embernek levés” tevékenysége, vagyis a világnézetük, értékrendjük fontos része volt, hogy ők „hegyi emberek” vagy „vulkáni emberek”. Ez az érték annyira meghatározta őket, hogy ott hagyták a frissen épített lakóhelyeiket és visszaköltöztek a katasztrófa által sújtott területre.

4. Összefoglalás, tanulságok helyi döntéshozatalra nézve

Tanulmányomban a képességszemlélet által meghatározott jól-léti kritériumok alapján értékeltem helyi gazdaságfejlesztési projektek sikerességét. Nem állítom, hogy a képességszemlélet az egyetlen olyan elemzési keret, amely képes arra, hogy szempontokat nyújtson egy értékeléshez és rávilágítson a balsiker okaira. Azonban a metaelemzés alapján úgy gondolom, hogy ez egy hasznos információkat nyújtó nézőpont, amely rámutat egyes fejlesztések hiányosságaira.

A bevezetésben feltett „Miért sikerülnek félre egyes gazdaságfejlesztési projektek?” leegyszerűsítve a következő választ tudom adni: azért, mert bizonyos információk hiányoztak a projekt tervezése és kivitelezése során, amelyek pedig döntően befolyásolták volna egy-egy projekt kimenetelét. A képességszemlélet rámutat ezekre az információkra, mint például az átváltási tényezőkre, a lehetőséghezagra, vagy az érintettek értékeinek az ismeretére.

4. táblázat: A hagyományos és a képességszemlélet alapú fejlesztési felfogás összehasonlítása

Szempont	Hagyományos, vagy eszközszemléletű	Képességszemlélet alapú fejlesztési felfogás
A fejlesztés fókusz	Infrastruktúra, eszközök (kutak, hidak, öntözőrendszer, erőmű stb.) létrehozása	Képességek kiterjesztése, bizonyos képességek biztosítása.
Fejlesztési folyamat jellemzője	A fejlesztési folyamat lineáris, statikus, az eredmények előre jelezhetőek. Egyértelmű kapcsolatot feltételez az eszközök megléte és azok használata között.	A fejlesztési folyamat komplex társadalmi valóságban zajlik, ezért előfordulnak nem szándékolt hatások. Így a fejlesztési folyamatnak dinamikusnak, folyamatos visszacsatolásra képesnek kell lennie.
A fejlesztés által kedvezményezett	A fejlesztés érintettjei egyszerű befogadók, páciensek. Az érintettek csoportja homogén csoport, akik ugyanazzal az átlagos jellemzőkkel bírnak.	A fejlesztés érintettjei aktív cselekvők, akik képesek a saját érdekeiknek megfelelően cselekedni és részt vállalni a fejlesztési folyamatból. Az érintettek csoportja különböző jellemzőkkel (például nem, értékek, iskolázottság foka) bíró tagokból áll. Ezek a különbségek befolyásolhatják az eszközök használatát.
Értékelésbe bevont információk	Általában objektív, hard információk. Például kutak vízhozama, vagy elektromossággal ellátott háztartások száma.	Szubjektív, soft információk is, amelyek általában a helyi lakosság, a fejlesztés érintettjei kezében szétszórtan vannak jelen. Például az érintettek értékeivel, vagy informális társadalmi intézményekkel kapcsolatos információk.

Forrás: saját szerkesztés

A metaelemzés eredményeképpen az alábbi táblázatban összehasonlítok kétfajta fejlesztési felfogást. Az egyik az elemzett esettanulmányokra tipikusan jellemző fejlesztési

gyakorlat, amelyet röviden hagyományos, vagy eszközzemléletű fejlesztésnek fogok hívni. A másik a képességszemlélet jól-léti kritériumai által meghatározott fejlesztési felfogás, vagyis egyfajta képességszemlélet alapú fejlesztés (4. táblázat).

Arra a kérdésre tehát, hogy mit tehet a döntéshozó, vagy a projektgazda egy projekt sikerességének az előmozdításához az előzőek alapján a következő válaszokat tudom adni: az elemzésbe be kell vonni az átváltási tényezőkkel, értékekkel, társadalmi helyzet komplexitásával kapcsolatos információkat is. Ezek az információk általában a fejlesztés kedvezményezettjeinek a birtokában van, ezért elkerülhetetlen a társadalmi részvétel biztosítása. Ezért el kell hárítani azokat az akadályokat, amelyek a valós társadalmi részvétel útjában állnak. De elsősorban valamifajta szemléletváltásra van szükség, amely nem az eszközök meglétére helyezi a hangsúlyt, hanem arra, hogy az emberek mit tudnak kezdeni a rendelkezésükre álló eszközökkel.

Irodalomjegyzék

- Alkire, S. (2002): Dimensions of Human Development. *World Development*, 30, 2, pp.181-205.
- Alkire, S. (2007): Why the Capability Approach? *Journal of Human Development*, 6, 1, pp.115-135.
- Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. JATEPress, Szeged.
- Bajmócy Z. – Gébert J. (2013): Arguments for Deliberative Participation in Local Economic Development Theories. *Acta Oeconomica*, 64, 3, In Press.
- Biggeri, M. – Ferrannini, A. (2014): Opportunity Gap Analysis: Procedures and Methodes for Applying the Capability Approach in Development Initiatives. *Journal of Human Development and Capabilities*, 15, 1, pp.60-78.
- Castillo, M. R. M. (2014): Development Projects from the Inside Out: Project Logic, Organizational Practices and Human Autonomy. *Journal of Human Development and Capabilities*, 15, 1, pp.79-98.
- Cotula, L. (2008): The Property Rights Challenges of Improving Access to Water for Agriculture: Lessons from the Sahel. *Journal of Human Development*, 9, 1, pp.5-22.
- Frediani, A. A. (2007): Amartya Sen, the World Bank, and the Redress of Urban Poverty: A Brazilian Case Study. *Journal of Human Development*, 8, 1, pp.133-152.
- Frediani, A. A. (2010): Sen's Capability Approach as a framework to the practice of development. *Development in Practice*, 20, 2, pp.173-187.
- Frediani, A. A. – Boni, A. – Gasper, D. (2014): Approaching Development Projects from a Human Development and Capability Perspective. *Journal of Human Development and Capabilities*, 15, 1, pp.1-12.
- González, A. H. – Aristizábal, A. B. – Díaz, R. M. (2008): Potentialities of the capability approach in impact assessment of technology-based development aid projects: the case of micro hydro power in Andean Bolivian communities. Paper read at *5th Annual Conference of the HDCA*, 2008/09/10-13, at New Delhi, India.

- Hartono, M. D. (2012): The Synergy of a Capability Approach and a Human Rights-based Approach to the Post-disaster Reconstruction: case of Mt. Merapi's Eruption in Indonesia. Paper read at *9th Annual Conference of HDCA*, at Jakarta, Indonesia.
- Hausman, D. – McPherson, M. (1997): *Economic Analysis and Moral Philosophy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hodgett, S. (2008): Sen, Culture and Expanding Participatory Capabilities in Northern Ireland. *Journal of Human Development and Capabilities*, 9, 2, pp.165-183.
- Kerstenetzky, C. L. – Santos, L. (2009): Poverty as Deprivation of Freedom: The Case of Vidigal Shantytown in Rio de Janeiro. *Journal of Human Development and Capabilities*, 10, 2, pp.189-211.
- Nieto, P. B. – Munoz, I. (2012): A step towards development and freedom for the Peruvian rural highlands: the case of Sierra Productiva. Paper read at *9th Annual Conference of the HDCA*, 2012/09/5-7, at Jakarta, Indonesia.
- Pellissery, S. – Bergh, S. I. (2007): Adapting the Capability Approach to Explain the Effects of Participatory Development Programs: Case Studies from India and Morocco. *Journal of Human Development*, 8, 2, pp.283-302.
- Schischka, J. – Dalziel, P. – Saunders C. (2008): Applying Sen's Capability Approach to Poverty Alleviation Programs: Two Case Studies. *Journal of Human Development*, 9, 2, pp.229-246.
- Sen, A. K. (1995): *Inequality Reexamined*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sen, A. K. (1999): *Development as Freedom*. Oxford University Press, Oxford.